

Agnieszka Zatorska*

Rola czasowników mentalnych i emotywnych w wybranych tekstach wspomnieniowych

Celem prezentowanych w tym artykule badań jest wskazanie na szczególną rolę czasowników z wybranych klas *cogitandi* i *sentiendi*, które w tym tekście określane są także jako mentalne i ematywne. Materiał do badań zaczerpnięto ze szczególnego typu tekstów, jakimi są wspomnienia. Wybrałam do analiz te teksty, które charakteryzują świat miniony, a dotyczą wydarzeń z okresu II wojny światowej (powstania warszawskiego), jak również czasów wcześniejszych – lat międzywojennych, a nawet tych sprzed pierwszej wojny światowej.

Charakterystyka źródeł

Odchodzi powoli pokolenie wychowywane według etosu *Bóg, Honor, Ojczyzna*¹. Taki stan rzeczy, kiedy coraz trudniej będzie usłyszeć relacje uczestników dziejowych dla Polski wydarzeń, jak II wojna światowa, powstanie warszawskie, ale także niemożliwym niemal będzie uzyskanie od naocznych świadków informacji o życiu w przedwojennej Polsce, skłonił mnie do uczynienia przedmiotem badań wypowiedzi kobiet biorących udział w tamtych zdarzeniach. Analizowane teksty zostały dobrane na zasadzie kontrastu. Część z nich dotyczy świadectwa kobiet uczestniczek walk powstańczych w Warszawie w 1944, druga partia to opowiedziane z dystansu historie o dzieciństwie, młodości związane z Polską międzywojenną, przede wszystkim z życiem polskiej wsi, ale raczej tej dworskiej, szlacheckiej. Obie grupy tekstów łączy to, że

* agnieszka.zatorska@uni.lodz.pl, doktor habilitowany, Uniwersytet Łódzki, Katedra Filologii Słowiańskiej, ul. Pomorska 171/173, 91-236 Łódź.

¹ Do zastosowania frazy *Bóg, Honor, Ojczyzna* w odniesieniu do odchodzącego pokolenia skłonił mnie również fragment kazania, które wygłosił kapłan w Wilanowie w 2015 roku na mszy św. pogrzebowej mojej krewnej śp. Bronisławy Grzelak, która przeżyła ponad sto lat, była w czasie okupacji łączniczką AK, pracowała w biurze prezydialnym Delegatury Rządu na Kraj i została uhonorowana wieloma odznaczeniami, w tym Sprawiedliwy wśród Narodów Świata.

zostały odsłuchane przez rozmówców lub spisane po latach od opowiadanych zdarzeń. Zastosowany dystans czasowy tworzy warunki do użycia licznych czasowników sygnalizujących stosunek nadawcy do wypowiedzianych treści, a także wskazujący na to, co pamięta.

Wspomnień o zdarzeniach powstańczych dostarczyła publikacja Patrycji Bukalskiej *Sierpniowe dziewczęta '44*, wydana w Warszawie w 2013 roku (dalej SD). Pamięć o młodości w pałacu i dworzech na ziemiach polskich przynosi książka Marii Grodzickiej, urodzonej w 1891 roku, *Wśród polskich pól przed laty*, Włocławek 1999 (dalej GR). Opowieści o sielskim dzieciństwie, ale i o dorastaniu podczas okupacji niemieckiej, a także o udziale bohaterki, autorki wspomnień, w zrywie sierpniowym zawarte są w trzecim źródle, jakim jest książka *Był dom...* Anny Szatkowskiej, Kraków 2007 (dalej BD). Kryterium doboru źródeł stanowił kobiecy punkt widzenia, kobiecy głos. Relacje narratora płci żeńskiej modelują tematykę wspomnień i wnoszą cechy charakterystyczne dla wypowiedzi kobiet. Wybór kobiecej optyki, zwłaszcza w odniesieniu do tematyki wojennej, profiluje treść omawianych przekazów ze względu na sytuację żołnierzy dziewcząt, odmienną od sytuacji, zadań i sposobu opowiadania mężczyzn. Wspomnienia Anny Szatkowskiej, córki wybitnej pisarki Zofii Kossak-Szczuckiej, stanowią zatem pomost między wspomnieniami Marii Grodzickiej (jakkolwiek także ona zawarła w swej wspomnieniowej książce fragment o godzinie „W” w Warszawie) a powstańczymi historiami, które zanotowała Patrycja Bukalska.

Charakterystykę źródeł rozpocznę od opowieści Marii Grodzickiej, potomkini znamienitego rodu, spokrewnionej z Lipskimi. Maria, która przeżyła ponad 90 lat, sięga do swoich najwcześniejszych wspomnień dotyczących dzieciństwa i młodości spędzonej w majątkach Psarskie, Równe, Lubraniec, Manieczki. Historia dziewczynki narratorki jest tutaj ściśle spleciona z historią rodziny, jej genealogią, z opisem siedzib szlacheckich. Sięgam w ten sposób częściowo do treści, które stanowiły już przedmiot moich analiz, a mianowicie do piśmiennictwa rodzinnego z okresu międzywojennego utrwalonego na łamach *Łączników Rodziny Janotów-Bzowskich* (Zatorska 2014). Opowieść M. Grodzickiej napisana jest z artystycznym zacięciem, choć nieobca jest autorce wspomnień idealizacja szlacheckiej przeszłości i bliskich osób. Bohaterowie i sposób życia zostały w jej książce ukazane zdecydowanie pozytywnie, w opozycji do publikacji, które utrwaliły wśród Polaków negatywny wizerunek ziemiaństwa (Siekierski 2003: 25).

Wspomnienia Anny Szatkowskiej, właściwie Anny Szatkowskiej-Rosset-Bugnon, urodzonej w 1928 roku, od wielu lat przebywającej na emigracji córki słynnej pisarki Zofii Kossak-Szczuckiej², stanowią z jednej strony pamiętnik dziewczynki dorastającej we dworze dziadków w Górkach Wielkich na Śląsku

² Anna Szatkowska Rosset-Bugnon jest córką pisarki Zofii Kossak-Szczuckiej, która była córką Tadeusza Kossaka brata malarza Wojciecha Kossaka, ojca pisarki Magdaleny Samozwaniec i poetki Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej (zob. drzewo genealogiczne rodziny Kossaków <http://www.bg.agh.edu.pl/KOSSAK/gfx/drzewo-large.jpg>).

u boku matki o nieprzeciętnej osobowości, z drugiej są zapisem losów bohaterki i rodziny podczas okupacji, spędzonej głównie w Warszawie, w tym są kroniką wypadków powstania warszawskiego, w którym Anna Szatkowska wzięła udział w szeregach kompanii „Harcerska” Batalionu „Gustaw”³. Pierwszą część wspomnień zatytułowanych *Był dom...* autorka odtworzyła na podstawie pamiętnika, raptularzyka powstańczego spisanego zaraz po zakończeniu powstania, jeszcze w 1944, część odtworzyła z pamięci:

Pod koniec października 1944 roku, po kapitulacji Warszawy i różnych wydarzeniach, osiadliśmy z Mamą w Częstochowie. Towarzyszyła nam moja patrolowa, Ewa. [...] trudno nam było wrócić do normalnej egzystencji. Wtedy mama poradziła nam spisać to, co przeżyliśmy razem w powstaniu. Zaczęliśmy notować, dzień po dniu, działalność naszego patrolu i to, czego byliśmy świadkami (BD 149).

Po kilkudziesięciu latach od powstańczych wydarzeń relacja A. Szatkowskiej uzyskała postać publikacji. Ważne, że wspomnienia zostały spisane i uporządkowane już z pewnego oddalenia czasowego, ale jednocześnie z ogromną wiernością szczegółom.

Książka Patrycji Bukalskiej stanowi zapis rozmów przeprowadzonych przez autorkę z uczestniczkami powstania. Są to zatem opowieści wypowiedziane współcześnie, czyli po kilkudziesięciu latach od zakończenia walk w powstańczej Warszawie w 1944 roku. Podjęcie tematu głosu świadków powstania towarzyszy zainteresowaniu powstaniem warszawskim we współczesnej polskiej kulturze⁴. Patrycja Bukalska w swej książce oddała głos kobietom, wśród których są: Anna Jakubowska „Paulinka” ur. 1927, Danuta Krauze „Niuśka” ur. 1925, Anna Borkiewicz-Celińska „Hanka Skrzynekowa”, ur. 1921, Zofia Świeszcz-Łazor „Zojda”, ur. 1928, Teresa Bojarska „Dzidzia” „Klamerka”, ur. 1923, Alina Janowska „Alina”, ur. 1923, Danuta Rossman „Danka”, ur. 1922, Danuta Winiarska „Słoninka”, ur. 1926, Teresa Komender, ur. 1925, Urszula Katarzyńska, ur. 1925, Jadwiga Zbyszyńska-Grzybowska „Mariola”, ur. 1928, Katarzyna Kusocińska „Kasia”, ur. 1929, Maria Oziewicz „Czuchu”, ur. 1925, Teodora Wanda Grabowska „Wanda”, ur. 1927, Alicja Karlikowska „Zawiejka”, ur. 1930. Wanda Okolska-Woldanowska „Mrówka”, ur. 1929, Halina Jędrzejewska „Sławka”, ur. 1926, Jadwiga Chuchla „Pszczółka”, ur. 1927, Krystyna Zachwatowicz-Wajda „Czyżyk”, ur. 1930, Krystyna Cała „Ewa”, ur. 1923 (SD 6–8). Treść wspomnień autorka podzieliła na sekcje tematyczne, jak: JESTEM ŻOŁNIERZEM, 1 SIERPNIĄ, CIAŁO, UBRANIA, WALKA, KANAŁY, MIŁOŚĆ, ŚMIERĆ, MODLITWA, MARZENIA etc. W każdej z tych części wypowiadają się różne

³ Pisownia nazwy Batalionu Gustaw zgodna z tą zastosowaną na stronie internetowej Muzeum Powstania Warszawskiego.

⁴ W ostatnich latach powstał film fabularny *Miasto 44* (2014) reż. Jan Komasa oraz VII sezon serialu *Czas honoru. Powstanie* (2014). Ważny wkład w upamiętnienie powstania warszawskiego mają ekspozycje i prace prowadzone przez Muzeum Powstania Warszawskiego. Należy także przywołać rekonstrukcje filmów archiwalnych z użyciem nowoczesnych technologii na przykład w dramacie wojennym *non-fiction Powstanie warszawskie* (2014).

uczestniczki, co tworzy szczególnie wielogłos i umożliwia też uwzględnienie osobistych wspomnień, subiektywizmu relacji i uzupełnienia różnych punktów widzenia. Oddanie głosu bezpośrednim uczestniczkom uważam za bardzo cenne wobec upływającego od sierpnia 1944 czasu i wartości autentycznych relacji. Podjęta na łamach niniejszego artykułu analiza fragmentów wspomnień kobiet, które wzięły udział w powstaniu warszawskim, i zwrócenie uwagi na stylistykę ich wypowiedzi stanowi pewne uzupełnienie prowadzonych poprzednio badań (Zatorska 2013) dotyczących składni, semantyki i funkcji tytułów w *Przewodniku po powstańczej Warszawie* (Majewski, Urzykowski 2012).

Ustalenia metodologiczne

W bieżącym studium koncentruję się na wypowiedziach osób, uczestników i świadków opisywanych wydarzeń. Za przedmiot analizy obieram czasowniki wiedzy, sądu, myślenia, przekonań (*cogitandi*) oraz uczuć (*sentiendi*). Obie klasy czasowników są przedmiotem badań językoznawczych, przede wszystkim semantycznych i składniowych, w ramach których uwagę poświęcono czasownikom mentalnym (m.in. Maliszewska 2001; Danielewiczowa 2002) oraz predykatom uczuć (m.in. Nowakowska-Kempna 1986). Na potrzeby semantycznych i składniowych analiz czasowników należących do rozpatrywanych klas lingwistyki sięgają na przykład po ustalenia szkoły składni semantycznej (Karolak 2002; Kiklewicz, Korytkowska i in. 2010)⁵. Perspektywa uwzględniająca to, że niemal wszystkie z badanych verbów należą do klasy opartej na predykatkach wyższego rzędu, czyli takich, które przyłączają argumenty propozycyjalne, znalazła zastosowanie także w obecnym opracowaniu. Prześledzono, w jaki sposób składniowe realizacje struktur predykatowo-argumentowych znajdują zastosowanie w oddaniu treści na usługach komponentu tematycznego i kompozycyjnego badanych tekstów. Wykorzystano również pewne ograniczenia selekcyjne, na przykład uwarunkowania temporalne, badanych jednostek predykatywnych.

W artykule sięgnięto do pewnych podstawowych i utrwalonych ustaleń dotyczących analizy tekstu i dyskursu (Fairclough 2003; Duszak 1998, 2014; Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska 2009; Wojtak 2004, 2008; Żydek-Bednarczuk 2005). Warto podkreślić, że z ogromnego zespołu zagadnień i stale powiększającego się zbioru prac dotyczących badań tekstologicznych wybrano zaledwie fragmenty proponowanych ujęć, właściwie je zasygnalizowano. Dla podjętych badań przyjęto perspektywę zdaniową w większym kontekście tekstowym. Analizowany na potrzeby niniejszego artykułu materiał potwierdza obserwacje z wcześniejszych prac autorki o możliwości zastosowania analiz semantyczno-

⁵ Przy opracowywaniu materiału z klas *cogitandi* i *sentiendi* wykorzystuję pewne ustalenia poczynione podczas pracy nad grantem 2013/11/B/HS2/03116 *Właściwości składniowe czasowników jako baza ich zintegrowanego opisu leksykograficznego (w perspektywie konfrontatywnej polsko-bułgarsko-rosyjskiej)* kierowanego przez prof. dr hab. M. Korytkowską.

-składniowych do badań nad segmentami tekstu (Zatorska 2013, 2016). Twórcze powiązanie analiz syntaktycznych z perspektywą tekstologiczną odnaleźć można w lingwistyce obcojęzycznej (Žele 2013). Badania nad dyskursem przeżywają dynamiczny rozwój w czasie ostatnich kilkudziesięciu lat. W odniesieniu do badanych tekstów możemy mówić o dyskursie powstańczym i dyskursie postszlacheckim, jeśli za kryterium wyznaczania dyskursu przyjmiemy temat. A. Duszak, pisząc o powiązaniu badań nad dyskursem z badaniem kontekstu społecznego, wskazała na trzy etapy rozwoju analizy dyskursu: „etap protodyskursywny (gramatyczny), etap predyskursywny (tekstowy) oraz dyskursywny [...], tj. interdyskursywny” (2014: 228). W podjętych w obecnym artykule badaniach występują elementy każdego z tych ujęć⁶. Analiza struktur gramatycznych jest przyczynkiem do oglądu wybranych tekstów, które z kolei budują dany dyskurs powstańczy lub ziemiański. Spojrzenie na pewne środki językowe (predykatory mentalne) pozwala na obserwacje interdyskursywne. Celem podjętych tutaj analiz, które dokonują się przede wszystkim na poziomie fraz zdaniowych wywiedzionych z określonych struktur semantycznych, a więc przeprowadzanych na poziomie zdania, jest uzupełnienie informacji przydatnych do wewnętrznej typologii tekstów o charakterze wspomnień. Charakterystyka treści badanych tekstów jest również dokonywana poprzez inwentarz środków stylistycznych, przede wszystkim leksykalnych. Kryterium doboru przykładów była płęć informaterek – kobiet. Jakkolwiek analiza tekstów i struktur języka ze względu na to kryterium, nawet pod nazwą lingwistyki płci, znajduje odzwierciedlenie we współczesnym językoznawstwie (Karwatowska, Szpyra-Kozłowska 2010), pozostaje ona poza zakresem badań przeprowadzonych na potrzeby obecnego artykułu. Autorka jest jednak świadoma, że część tendencji w wyborze środków językowych może być determinowana również przez płęć respondentek.

Czasowniki mentalne i ematywne w wybranych tekstach

Za podstawę materiałową posłużyło 300 okurencji czasowników mentalnych i emotywnych – 150 użyc tych czasowników w zdaniach opisujących wydarzenia z powstania warszawskiego oraz 150 użyc zdaniowych czasowników *cogitandi* i *sentiendi* w opisach wspomnień dzieciństwa i młodości spędzonych w polskich dworach i dworkach.

Z czasowników mentalnych (40 przykładów) odnotowano: *cenić, decydować się, dowiadywać się/dowiedzieć się, identyfikować, interesować się, liczyć, łudzić się, marzyć, myśleć, obmyślać/obmyślić, pamiętać, pomylić się, pomyśleć, postanawiać/postano-*

⁶ Pozwalam sobie na transpozycję pojęć z obszaru teorii i metodologii naukowych na teren doraźnych analiz. Zdaję sobie sprawę, że oba obszary funkcjonują na zupełnie innym poziomie. Moje badania mają charakter operacyjny, a zastosowanie terminologii przytaczanej przez A. Duszak (2014) traktuję jako porównanie dla fragmentów moich analiz.

wić, potraktować, poznać, przypominać sobie, przypomnieć się, rozumieć, sądzić, spodziewać się, stwierdzić, traktować, uświadamiać sobie/uświadomić sobie, uważać, wiedzieć, wierzyć, wspominać, wydawać się/wydać się, wyobrażać sobie, zdecydować, zamierzać, zapamiętać, zastanawiać się/zastanowić się, zdawać się/zdać się, zdecydować, zdecydować się, zorientować się, znać, zrozumieć.

Wśród czasowników uczuć (55 przykładów) znalazły się: *bać się, bawić, brzydzić się, cieszyć, cieszyć się, czarować, czuć, czuć się, denerwować się, drażnić, dziwić, fascynować, gniewać się, kochać, krępować, lubić, martwić się, nienawidzić, niepokoić się, nie znosić, obawiać się, oburzać/oburzyć, odczuwać/odczuć, olśniewać/olśnić, onieśmielać/onieśmielić, pasjonować, pasjonować się, pociągać, pocieszać się/pocieszyć się, poczuć się, podobać się, podziwiać, pogardzać, pokochać, przepadać, przerażać/przerazić, smucić, tęsknić, ucieszyć się, uczuwać/uczuć, ufać, ukochać, uwielbiać, wczuwać się/wczuć się, wstydzić się, wzruszać/wzruszyć, wzruszać się/wzruszyć się, zachwycać/zachwycić, zadreć/zadreczyć, zanudzać/zanudzić, zamartwiać się/zamartwić się, zatruwać/zatruć, zazdrościć, zdziwić, żałować.*

Łącznie analizą objęto 95 leksemów czasownikowych z grup *cogitandi* i *sentienti*. Obie klasy zostały następnie podzielone na dwie podgrupy ze względu na rodzaj tekstów wspomnieniowych. W materiale ze wspomnień powstańczych zanotowano 32 leksemy czasownikowe z klasy *mentalis*, które ujawniły się w 118 okurencjach. Użyte 25 razy *pamiętać* stanowi 21% użyć mentalnych w tej klasie tekstów, na drugim miejscu są trzy leksemy czasownikowe *dowiadawać się/dowiedzieć się, myśleć* i *wiedzieć*, które użyto po 10 razy, co daje 8,5% (łącznie 24%), trzecie miejsce przypada *verbum postanawiać/postanowić*, które zastosowano we wspomnieniach powstańczych 8 razy (jest to prawie 7%). Pojedynczo użyto tylko 16 leksemów (50%). Wspomnienia z dworów i dworków dostarczyły materiału, w którym 22 leksemy mentalne pojawiły się w 71 okurencjach. Najczęstszy w analizowanych tekstach wspomnieniowych z dworków jest czasownik *pamiętać*, który w tej grupie pojawił się 21 razy, co stanowi prawie 30%. Następuje po nim *verbum wydawać się/wydać się*, które z siedmiokrotnym użyciem plasuje się na drugiej pozycji (10%), zaraz po nim jest *zrozumieć* 6 razy. Pojedynczo użyto połowę spośród badanych leksemów. Zanotowano 34 użycia przy 23 leksemach *sentienti* we wspomnieniach powstańczych. Najczęstszy jest czasownik *bać się*, który wystąpił 7 razy, co stanowi 20,5%, na drugim miejscu pod względem częstości użycia znajduje się *verbum czuć* użyte 3 razy, a na trzecim są leksemy: *czuć się, lubić* i *martwić się*. Pozostałe czasowniki uczuć zastosowano w badanych tekstach na temat powstania warszawskiego jeden raz, co stanowi 77%. We wspomnieniach dawnych mieszkańców dworów i dworków odnotowano 44 leksemy uczuć w 77 okurencjach. Na pierwszym miejscu znajduje się *lubić*, które odnaleziono w 12 użyciach, odpowiada to prawie 15,5%. Trzy czasowniki pojawiły się 4 razy: *czuć się, kochać, zachwycać/zachwycić*. Trzy razy potwierdzone są dwa czasowniki: *bać się* oraz *drażnić*. Natomiast 68% verbów uczuć pojawiło się w tej grupie tekstów tylko raz.

Poczynione zestawienia pozwalają na wyciągnięcie pewnych wniosków. Dla wspomnień powstańczych liczniejszą klasę stanowią czasowniki mentalne (32 leksemy), gdy we wspomnieniach „dworskich” odnaleziono ich mniej (22). Nie dziwi fakt, że dla czasowników emotywnych proporcja jest odwrotna. We wspomnieniach z dawnych siedzib szlacheckich odnotowano ich więcej (44) niż w powstańczych (23). W relacjach kobiet biorących udział w powstaniu warszawskim dość częsty jest natomiast czasownik z pola emocji *bać się*, który pojawił się 7 razy, np. *Bałam się nie śmierci, ale bezradności* SD 68; *Bałam się śmiertelnie* SD 135; *Bałam się gwałtu i dlatego wolałam walczyć do końca* SD 229. Czasowniki uczuć, zwłaszcza te, które nazywają uczucie określane potocznie jako „pozytywne”, są rzadziej obecne w badanych opowieściach powstańczych niż we wspomnieniach z życia w dworkach, jak np. częste *lubić* (12 razy) w opowieściach „dworskowych”, np. *Wieczorami Dziadzio lubił grać w brydża* BD 19; *Bardzo lubił sport* BD 24; *Lubiliśmy naszego lekarza, spokojnego, miłego człowieka* BD 39; *Tadzio bardzo lubił słuchać muzyki* BD 41; *Lubiliśmy bardzo te opowieści* GR 21. Cechą wspólną dla obu klas tekstów jest wysoka frekwencja czasownika *pamiętać*, podyktowana charakterem tekstów odtwarzanych z pamięci po latach.

W badanym materiale występują przede wszystkim czasowniki wywiezione od predykatów wyższego rzędu. Rodzaj struktur semantycznych, które są eksplikowane przez frazy z badanymi czasownikami, a także rodzaje fraz zdaniowych stanowią też podstawę dla klasyfikacji badanych jednostek predykatywnych. Przy opisie i prezentacji materiału wykorzystuję instrumentarium i zestaw symboli z innych prac (Kiklewicz, Korytkowska 2010)⁷. Ponieważ zarówno dla wspomnień powstańczych, jak i dla tekstów „dworskowych” najczęściej notowanym czasownikiem mentalnym jest *pamiętać*, przedstawienie materiału rozpocznę od fraz z tym predykatorem⁸.

Pamiętać jest jednostką z pola *mentalis*. Zdania z tym czasownikiem realizują typową dla mentalnych i emotywnych strukturę z predykatem wyższego rzędu, dla *pamiętać* jest to struktura dwuargumentowa $P(x, q)$. Symbol P odpowiada nadrzędnemu, jądrowemu predykatowi mentalnemu, x to podmiot myślący, odbiorca stanu mentalnego, a q to treść wiedzy czy myśli. W analizowanych tekstach znajdują się realizacje z wyeksplikowaną treścią propozycjonalną q w postaci zdania V_q , np. *Pamiętam, [...] jak zebrana służba płakała i modliła się* GR 23; *Pamiętam, jak bracia, [...] wkuwali całe ustępy z Owidiusza i Horacego* GR 43; *Pamiętam, jak rozmawialiśmy, że to może potrwać parę dni* SD 34; *Pamiętam, że kiedyś siedziałam w pobliżu barykady, majtałam nogami i żartowałam* SD 54; *Pamię-*

⁷ Szereg symboli, sposób klasyfikacji poszczególnych jednostek wykorzystuję według ustaleń poczynionych podczas prac nad wspomnianym projektem 2013/11/B/HS2/03116.

⁸ Zdając sobie sprawę z pewnego uproszczenia, terminy *predyktor*, *jednostka predykatywna* traktuję synonimicznie i dla potrzeb stylistycznych również wymiennie z terminami *czasownik* i *verbum*.

tam, gdy został ranny jeden z naszych najmłodszych chłopców SD 203; *Pamiętam, jak któreś nocy szłam i miałam swoją długą harcerską pelerynę* SD 114. Podobnie jak wiele innych czasowników mentalnych⁹ także *pamiętać* wykazuje tendencję do występowania we frazach zdaniowych, w których treść argumentu nieprzedmiotowego oddawana jest przez nominalizację NV (Zatorska 2015a), np. *Pamiętam burzliwe dyskusje moich rodziców na temat Tadzia* BD 23; *Pamiętam tylko wzruszenia Mamy, gdy usłyszała głos hejnału, zobaczyła gołębie na Rynku* GR 59; *Pamiętam rozmowy z młodzieńcem łącznikiem* SD 217. Typowe dla struktur złożonych, jakimi są te z czasownikami mentalnymi, jest „powierzchniowe” opuszczanie pewnych elementów i ujawnianie jedynie ich fragmentów w strukturach formalnych. Świadectwem takiego zjawiska są liczne zdania z *pamiętać*, w których treść *q* zastępowana jest przez argument przedmiotowy, np. *a tragicznie było na Czerniakowie we wrześniu. Tam na końcu nie mieliśmy ani co jeść, ani pić. W Śródmieściu pamiętam za to orzechy włoskie* SD 58; *Pamiętam pokoik dwułożkowy, czyściutko, pościel* SD 66; *Pamiętam moich ostatnich rannych* SD 202. Odmienne treści wspomnień z kręgów ziemiańskich także wyrażane są przez podobne frazy z czasownikiem *pamiętać*, np. *Pamiętam jednak bardzo dobrze naszych sąsiadów w Psarskim* GR 44; *Dotąd pamiętam suknię Mamy z francuskiego jedwabiu* GR 46. Zgodnie z możliwościami składniowymi struktury z omawianym czasownikiem mogą być realizowane także przez inne rodzaje fraz, co ilustruje materiał: $V N_x, N_{aq} N_{pq} \emptyset_{vq}$ *Pamiętałam mamę jako elegancką kobietę, (a przyszła po mnie kobieta wyglądająca staro, w sznurowanych butach z plecakiem na plecach)* SD 262; $V N_x, N_{aq} V_q$... *Pamiętam jeszcze państwa Żółtowskich z Kadzewa, jak przyjeżdżali z synkiem swoim Stasiem* GR 45. Podobne możliwości w zakresie eksplikacji struktur semantycznych wykazują przykłady fraz zdaniowych z czasownikami uczuć. Dla niektórych jednostek emotywnych charakterystyczne jest wyrażanie x-a, czyli podmiotu czującego, we frazie innej niż podmiotowa, np. *Ten stan tymczasowości zadreptał moich Rodziców* GR 28.

Czasem kondensacja treści jest wyrażona *expressis verbis* przez sposób jej formalizacji, który przypomina migawkę filmu, np. *Pamiętam, jak biegałam. Pamiętam bruk* SD 132¹⁰. Drugi człon przytoczonego cytatu, czyli zdanie pojedyncze: *Pamiętam bruk*, to przykład oddania treści propozycjonalnej przez argument przedmiotowy *bruk*, gdy cała wspomniana scena oddawana jest przez zdaniową realizację *q*: *jak biegałam*.

⁹ Prowadzone uprzednio przez autorkę artykułu badania dotyczyły możliwości eksplikacji treści *q* przez nomen, transpozycji treści predykatywnej w nomen, czyli nominalizację. Była to analiza o charakterze konfrontatywnym, dotyczyła danych z języków polskiego i słoweńskiego (Zatorska 2015).

¹⁰ Na temat analogii między przekazem filmowym a stylistyką tekstów opowiadających o powstaniu warszawskim napisałam w jednym z artykułów: „Układ treści dynamizuje przekaz. Prawdopodobnie konwencja kolażu została celowo zastosowana przez autorów, by trafić do współczesnego czytelnika przyzwyczajonego do szybkich zmian kadrów filmowych i obcującego z tekstem i obrazem w Internecie” (Zatorska 2013).

Czasowniki mentalne mogą być charakteryzowane przez niektóre parametry semantyczne. Jednym ze sposobów klasyfikacji predyktorów mentalnych jest podzielenie ich ze względu na kategorię modalności (Maliszewska 2001: 96). Oprócz wyrażenia wiedzy szereg czasowników służy do wyrażenia zastrzeżenia co do prawdziwości sądu zawartego w treści argumentu nieprzedmiotowego. Ustosunkowanie co do prawdziwości wyrażanego sądu przysługuje czasownikom mentalnym występującym w pierwszej osobie semantycznej, np. *Wydawało mi się, że to, co robimy przyniesie zwycięstwo* SD 137. Zastosowanie innej niż pierwszoosobowa postaci dokonuje się wówczas, gdy nadawca wypowiedzi zdaje relację z przekonania/sądów osoby, o której mówi, np. *Lekarz stwierdził, że trzeba natychmiast gips zdejmować* SD 153; *Tym razem mieszkańcy zrozumieli, że nie ma innej drogi, że muszą porzucić Warszawę* BD 251; *Niemcom wydało się to niemożliwe, aby ktokolwiek przeżył w tym piekle* BD 265. Do zaznaczania stosunku do prawdziwości sądu implikowanego przez zdanie nadrzędne z czasownikiem mentalnym służą również formy werbalne z negacją. Ten sposób wyrażania zastrzeżenia do podawanych informacji znajduje również odzwierciedlenie w badanym materiale, np. *Nie wierzyłam więc w to, że możemy wygrać* SD 32; *Nie wiem, czy czułam się żołnierzem* SD 10; *Zupełnie nie pamiętam, co jadłam* SD 53; *Nie rozumiałam, co się dzieje* SD 223. Zarówno czasowniki mentalne, jak i ematywne w analizowanych tekstach mogą służyć do wyrażania stanów i zdarzeń dotyczących narratora, osoby wspominającej, ewentualnie rozmówcy (Bukalska 2013), a mogą być opowieścią o innych osobach i ich domniemanych czy obserwowanych przekonaniach i odczuciach.

Niektóre predykatory mentalne nakładają na treść implikowanego sądu ograniczenia temporalne. Wykazano już przeważającą frekwencję czasownika *pamiętać*, tak charakterystycznego dla tekstów wspomnieniowych, który obok czasowników *przypominać sobie*, *przypomnieć się*, *wspominać* należy do predyktorów występujących we frazach, w których treść argumentu nieprzedmiotowego jest uprzednia względem treści predykatu jądrowego (Maliszewska 2001: 106) realizowanego przez owe czasowniki mentalne, np. *Pamiętam pierwsze nasse i Mamy wrażenia, gdy z Tatą objeżdżaliśmy pola* GR 137; *Do tej pory mój kolega wspomina, że kiedyś wszedł do łazienki, kiedy ja się myłam, i wtedy się wycofał, bardzo przerażony* SD 61. Badane czasowniki mentalne i ematywne mogą być swobodne pod względem temporalnym w zakresie treści implikowanego sądu, mogą dopuszczać również treść równoczesną lub następczą wobec treści predykatu jądrowego (*mentalis/sentiendi*), np. *Ewa i ja decydujemy się na wyjście z ludnością cywilną* BD 251. Odległa perspektywa czasowa może być dodatkowo zaznaczona przez inne niż czasownikowe wykładniki temporalności, jak przysłówki, daty: *Pamiętam to głębokie przeżycie, kiedy w Sylwestra 1899 roku zebrani przy stole jadalnym powitaliśmy XX wiek* GR 48; *Pamiętam tego słonecznego dnia pogodny uśmiech mojej Matki, z jakim objęła swoją tak liczną gromadkę, i piękną postać mego Ojca, jego siwą głowę i młodzieńczą twarz, jak dzielił się ze wszystkimi gośćmi, z nami dziećmi i służbą jajkiem wielkanocnym* GR 58.

Funkcje czasowników *cogitandi* i *sentiendi* w wybranych tekstach Elementy lingwistycznej analizy tekstu

W artykule wykorzystano jedynie elementy metodologii badań nad tekstem (Żydek-Bednarczuk 2005). Sięgnęłam do podstawowych ustaleń badaczy tekstu i korzystam z ustalonej już tradycji badań tekstologicznych w Polsce, która za M. Wojtak (2004, 2008) uwzględnia aspekt kompozycyjny, tematyczny i pragmatyczny analizowanego tekstu (Żydek-Bednarczuk 2005). Z wielu zagadnień rozpatrywanych przez badaczy tekstu i dyskursu wybieram zaledwie kilka, które wydają mi się szczególnie interesujące ze względu na możliwości semantyczne, składniowe i funkcjonalne uwzględnianych w tym materiale czasowników i zawierających je zdań. Do uwzględnionych w tym artykule elementów lingwistycznej analizy tekstu należą między innymi w zakresie aspektu tematycznego problem tego, jakie treści wprowadzane są przez czasowniki *cogitandi* i *sentiendi*; problem autora tekstu wspomnieniowego, czyli problematyka struktury tekstu, w tym rola wybranych czasowników dla strategicznych pozycji tekstowych (inicjalnych i końcowych), a także występowanie badanych jednostek predykatywnych w uwagach metatekstowych; znaczenie obserwacji szczegółowych, czyli wyboru środków leksykalnych i stylistycznych dla kształtowania funkcji i rodzaju tekstu, a pośrednio także ich znaczenie dla typologii tekstów.

Ze względu na funkcje obie klasy tekstów opowiadają o przeszłości, mają charakter wspomnień. Pierwsza grupa tekstów reprezentuje dyskurs o życiu w dawnych dworach, „ziemiański”, druga grupa traktuje o powstaniu warszawskim, wpisuje się w dyskurs powstańczy. Zarówno teksty „dworkowe”, jak i powstańcze mają cechy tekstów pisanych, kreowanych. Zapisane rozmowy, które P. Bukalska przeprowadziła z kobietami powstańcami, zawierają cechy tekstów należących do mówionej odmiany języka, z zastrzeżeniem, że jest to próba odtworzenia tego, jak się wtedy mówiło, bez uwspółcześniania¹¹. Podstawowa typologia rozpatrywanych w niniejszym artykule fragmentów tekstów odnosi się do klasyfikacji tekstów ze względu na ustną i pisaną odmianę języka (Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska 2009: 78). W obu podtypach badanych tekstów wspomnieniowych funkcjonują czasowniki mentalne i emotywne. Jednakże ich rola w strukturze tekstu może być nieco odmienna.

Aspekt tematyczny badanych tekstów można traktować jako temat globalny: życie w dawnych dworach lub powstanie warszawskie. Na oba tematy podstawowe składa się szereg tematów szczegółowych, dla sygnalizowania których mogą służyć czasowniki *cogitandi* i *sentiendi*. Opisywane są zatem przeżycia i wspomnienia bohaterów narratorów wspomnień, którzy sami siebie charakteryzują, np. *Wśród całego rozbawienia pierwszych lat mego bardzo wczesnego*

¹¹ Tylko niech Pani pisze tak, jak wtedy się mówiło, proszę tego nie przerabiać na współczesność – prosiła jedna z nich. Postanowiłam więc, żeby w tej książce one same, kobiety z Powstania Warszawskiego, opowiedziały o tym, co zachowały w pamięci. Własnymi słowami. Oddaję im głos (SD 8).

dzieciństwa pamiętam także chwile zadumy i jakby przytłaczającego smutku [...] wpa-trywaliśmy się w chmury pędzące po niebie GR 21; Wtenczas myślałam tylko o zabawie, o zbieraniu kasztanów, orzechów GR 24. Także uczestniczki powstania same kreślą swoje portrety, pisząc o własnych przeżyciach, przekonaniach i odczuciach, np. Nie lubiłam chodzić w spodniach, więc i do Powstania poszłam w spódnicy SD 94; Bardzo się denerwowałam przed przejściem kanałami SD 53; Byłam żołnierzem, marzyłam o wolnej Polsce SD 12; Uważałam, że jestem żołnierzem SD 10. Nadawca tekstu wspomnieniowego może wypowiadać się w imieniu zbiorowości, we wspomnieniach dworkowych, są to zwykle głosy rodzeństwa, przyjaciół, rodziny, np. Ale my, dzieci, kochaliśmy ten nasz dom namiętnie GR 29; Bardzo lubiliśmy zachodzić do kuźni BD 35; Opowiadaliśmy sobie z Filipem nasze żale całodzienne i obmyślaliśmy sposoby ratunku GR 32; Wydawało nam się, że będzie bezpieczniej zachować spokój przy obiedzie BD 18. Dla wspomnień kobiet walczących głos w pierwszej osobie liczby mnogiej może odpowiadać całej powstańczej braci, np. Dowiadujemy się, że to nowa broń niemiecka: moździerz o sześciu lufach BD 171; Kapitulacji spodziewaliśmy się dosłownie od 1 września SD 229; albo być zbiorowym głosem walczących kobiet, czasem dwu lub więcej koleżanek z powstania, np. Liczyłyśmy, że ponieważ był wieczór, to jakoś się zlejemy z nieregularnymi gruzami SD 135; Myśmy marzyły o odrobinie wody, żeby twarz obmyć! SD 62; Koledzy obiecali, że zdobędą dla nas wodę i postanowiliśmy z koleżanką porządnie się wyszorować SD 65; postanowiliśmy, że mamy opaski i jesteśmy wojskowymi SD 10; Już po kilku dniach zrozumieliśmy, że ten niemiły strój jest naprawdę przydatny BD 154. Głos zbiorowości może też przybierać postać nieokreśloną, uogólnioną, np. Nikt nie wie, co go czeka po wyjściu z miasta BD 251; Wszyscy myśleli, że te jej lęki są jakieś chorobliwe, a jednak zginęła... SD 192. Badane czasowniki otwierają miejsca dla zdań lub fraz opisujących inne osoby, np. atakami złego humoru tak często życie zatruwała (o nauczycielce) GR 32; Bardzo kochaliśmy naszą Babcie, której piękną, zawsze w czerń ubraną postać, otaczał nimb świętości GR 52; Bracia wydawali mi się kompletnie dorośli GR 56; I szczerze pokochałam [wuja], choć tak bardzo był odmienny od mego kochanego Taty GR 37; Pana Roweckiego baliśmy się bardzo, ale poważaliśmy go GR 32; lub miejsca, por. Cieszyłam się natomiast rozpiętymi po tarasach różami, dywanowymi, strzyżonymi klombami GR 136; Tęskniłam za tym, co było, za starymi murami GR 55. Użycie odpowiednich czasowników z jednej strony charakteryzuje danego bohatera wspomnień, z drugiej służy wartościowaniu (Puzynina 1992), na przykład, gdy dany predyktor określa uczucia „pozytywne”, przyjemne, np. Jadzia [...] Artystycznie uzdolniona, zachwycała swoją grą na fortepianie GR 36; Mama zachwycała nas swoją weselością i dowcipem GR 40; Ponadto grał na skrzypcach, co nas dzieci szczególnie zachwycało GR 33; Bardzo nam się ta dziewczyna podoba i chciałybyśmy wkrótce zobaczyć ją wśród nas BD 166.

Frazy z analizowanymi czasownikami sądu i uczuć służą także do charakteryzowania przekonań i uczuć osób nietożsamyh z nadawcami tekstów wspomnieniowych, np. Niemcy strasznie się bali chorób zakaźnych SD 131; Ojciec, spokojny, wytrawny znawca ludzi, prędko zrozumiał intencję księdza proboszcza GR 143;

on jeden z rodzeństwa rozumiał poezję GR 50; *Rodzice brzydzili się wszelkim fałszem* GR 33; *Tego serdecznego stosunku do Dziadków zazdrościły mi nieraz moje kuzynki* GR 37; *Ukochany kucharz [...] cenił siebie i swoją sztukę kulinarną* GR 32; *Zobaczyli, że tam Polacy, że to polski obóz, i bardzo się wzruszyli* SD 248. Określanie wad i dziwactw wspomnianych osób może być także uwypuklane przez użyte czasowniki mentalne bądź emocywne, np. *Nie lubił nauki i nie znajdował sobie nigdzie miejsca* BD 23; *Czasem nabawiał się kataru, a wtedy wydawało mu się, że cały dom jest chory* BD 20.

Ze względu na swoją odrębność, właściwości semantyczno-składniowe, możliwości w zakresie sygnalizowania modalności czasowniki mentalne i emocywne mogą służyć jako wykładniki pewnych funkcji tekstowych. Mogą odgrywać rolę specjalną, nadbudowaną. Po pierwsze, przy uwzględnieniu problemów kompozycji badanych fragmentów, analizowane czasowniki to niekiedy „węzłowe punkty” tekstów, sygnalizujące na przykład początek i koniec danego passusu (Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska 2009: 225) o charakterze wspomnieniowym (Żydek-Bednarczuk 2005: 180–195). Wśród formuł inicjalnych, pełniących funkcję delimitatorów tekstowych, odnajdujemy w badanym materiale między innymi *Ta pierwsza moja podróż do Dobrzyicy wydawała mi się długa jak wieki* GR 35. Zdanie to rozpoczyna rozdział pt. *Dobrzyca*. Następny rozdział, pt. *Znowu Psarskie*, w którym M. Grodzicka opisuje powrót rodziny do odnowionego pałacu w Psarskiem koło Śremu, również rozpoczyna się frazą z analitycznym wykładnikiem zdarzenia mentalnego: *Z ogromną łatwością cofam się pamięcią o sześćdziesiąt pięć lat wstecz [...] jest rok 1896* GR 39.

Na uwagę zasługuje zdolność do pełnienia funkcji komentarzy metatekstowych przez badane czasowniki wiedzy, sądów i uczuć. Tego typu poświadczenia są obecne w analizowanych tekstach. Czasownik mentalny lub emocywne jest użyty w funkcji refleksji, komentarza, ramy modalnej, często z jednoczesnym zaznaczonym dystansem czasowym (i poznawczym), np. *Myślę, że to harcerstwo wpłynęło na to, że to wszystko wydawało mi się naturalne* SD 12; *Uważałam wtedy – naprawdę tak myślałam – że powinniśmy się jako oddział wysadzić w powietrze* SD 226.

Czas gramatyczny, czyli czas treści wypowiedzi sytuowany względem momentu mówienia, zastosowany do opowiadania historii sprzed wielu lat może być różnie wybrany (na temat ograniczeń selekcyjnych w zakresie temporalności. W opowiadaniach kobiet biorących udział w powstaniu zanotowanych w książce *Sierpniowe dziewczęta '44* przeważa czas przeszły w konstruowaniu nadrzędnej frazy realizującej predykat mentalny i emocywne, np. *Ja często myślałam o swoich najbliższych przyjaciółtach...* SD 114; *nie odczuwałam jako problemu tego, że jestem kobietą* SD 9; *Myślałam tylko o Polsce* SD 12; *O ślubie zdecydował w pewnym sensie dowódca Bolka* SD 166; *Bombardowania były co chwile. Wtedy uświadomiłam sobie, co to jest strach* SD 68; *Zapamiętałam jedzenie w puszkach* SD 57; *Zamierzałam przystąpić do komunii świętej* SD 69. W historii Anny Szatkowskiej, prawdopodobnie w celu zdynamizowania i uaktualnienia narracji, co najmniej dla nadrzędnej frazy z predykatorem *cogitandi* lub *sentiendi*, uży-

wany jest gramatyczny czas teraźniejszy, zwykle w powiązaniu z wypowiedzią pierwszoosobową (w liczbie mnogiej lub pojedynczej), np. *Boimy się, że ten nowy podział pracy zmusi nas do indywidualnego działania* BD 239; *Nie wiemy, czy są wszyscy, ale zobaczymy jutro rano* BD 222; *Ze smutkiem dowiadujemy się, że wśród nich [ofiar] jest Krzyś* BD 233. Nić wspomnień Marii Grodzickiej snuta jest przede wszystkim przy użyciu czasownikowych (*mentalis* i *sentiendi*) form czasu przeszłego, np. *Wiedziałam tylko, że to Niemcy nas prześladowają, bo jesteśmy Polakami, a Bismarck to specjalnie uwziął się na Tatę* GR 28; *Zaczęłam głośno płakać i okropnie się bałam* GR 34. Jednakże metatekstowe „pamiętam” używane jest w formie gramatycznej czasu teraźniejszego, np. *Ale niezmiernie jasno pamiętam chwilę, kiedy drzwi do naszego królestwa nagle się otworzyły i ukazała się w nich postać mała, pochylona, o twarzy całej pomarszczonej. Na głowie miała czepeczek koronkowy, przybrany szafirowymi wstążkami* GR 21. W ten sposób M. Grodzicka wskazuje na dwa plany czasowe (współczesność), gdy opowiada dawne historie rodzinne wnukom, a następnie spisuje swoje memuary, i drugi plan (historia, wspomnienia z dzieciństwa autorki opowieści). Dla pierwszego planu stosowny jest również czas teraźniejszy „teraz pamiętam”; fragmenty historyczne to zwykle zdania z gramatycznymi formami czasu przeszłego.

Czasowniki mentalne pozwalają na zrekonstruowanie sposobu uzyskania danej informacji, a jednocześnie „budują opowiadanie”, scalają poszczególne fragmenty, epizody tak charakterystyczne dla powstańczych historii czy wspomnień z dzieciństwa, np. *Wtedy też dowiedzieliśmy się, że jest duża koncentracja Niemców na sąsiednich ulicach* SD 19; *Potem dowiedzieliśmy się, że Niemcy pozwalają wyjść na ulicę, ale trzeba podnieść ręce do góry* SD 31; *Dowiadujemy się, że kompania „Anna” właśnie przyszła, ale nie „Harcerska”* BD 222; *Dowiadujemy się, że wczoraj samoloty niemieckie zrzuciły ulotki* BD 239.

Funkcja metatekstowa to także rodzaj asekuracji, możliwej przy użyciu predyktorów zawieszających asercję, prawdziwość wypowiedzanego sądu, np. *Myśleliśmy, że będzie wolność* SD 243; [...] *setki parasoli spadochronów. Myślałam, że to ludzie, a Niemcy bardzo strzelali, był silny ostrzał* SD 130. Rodzaj zastrzeżenia może być kształtowany także przez kondensację struktury wyjściowej przy eliptycznym uniknięciu wyrażonego odbiorcy stanu mentalnego, np. *Przecież w te ostatnie dni przed Powstaniem Niemcy wydawali się być w kompletnej rozsypce* SD 229. Podobną funkcję zastrzeżenia może pełnić także negacja predyktora wiedzy w postaci pierwszoosobowej, np. *Ja nie wiedziałam, że Powstanie upadło* SD 232. Metatekst może też być sam w sobie fragmentem wspomnień, opowieści, np. *Kiedy mama w opowieściach swoich o dawnych czasach dochodziła do powstania styczniowego 1863 roku, milkła, wpadała w zadumę i rozumieliśmy, że tu kryje się jakiś cierni i szczególna boleść* GR 42.

Fraza z czasownikiem mentalnym może przybierać postać wyraźnego komentarza autotematycznego, np. *Myślę, że moje wspomnienia z tego pierwszego okresu są bardzo pogodne* SD 120. Zastosowanie predyktorów sądu i uczuć pozwala

na przeprowadzenie refleksji nad opowiedzianą przeszłością, np. *Uświadamiam sobie w pełni, jaką szansą był udział w powstaniu i jak większym jeszcze szczęściem jest pozostanie przy życiu i zdrowiu* BD 274; *Wiem też jedno – za żadne skarby nie oddałabym tamtych przeżyć* SD 9.

Podsumowanie

Omawiane teksty traktują o przeszłości: o tej odległej sprzed ponad 100 lat i o tej, jeszcze pamiętanej w tradycji rodzinnej, w kulturze współczesnej, w tworzonej narodowej mitologii, historii powstańczej sprzed ponad 70 lat. Do mówienia o przeszłości wśród innych środków językowych, stylistycznych nadają się szczególnie czasowniki, które nazywają świat myśli i uczuć samego opowiadającego. Mogą wtedy posłużyć do skomentowania, zastrzeżenia podawanej informacji, przyznania się do własnej pamięci bądź niepamięci. Analizowane czasowniki służą również do mówienia o świecie, osobach i miejscach. Umożliwiają rekonstrukcję myśli i uczuć innych osób, tego wewnętrznego świata człowieka, który jest drugiemu dostępny tylko pośrednio. Predykatory uczuć i sądów, myśli, przekonań wiedzy pozwalają profilować informację, wzbogacać ją o aspekt wartościujący, mogą nawet służyć do wyrażania funkcji metatekstowej.

Wykaz skrótów i symboli

- P – predykat wyższego rzędu
 X – argument przedmiotowy odpowiadający podmiotowi stanu mentalnego/uczuciowego
 q – wewnętrzny predykat, propozycjonalny
 V – czasownik odpowiadający predykatowi jądrowemu
 N_x – fraza nominalna w pozycji argumentu przedmiotowego X
 V_q – treść argumentu propozycjonalnego q w postaci zdania
 NV_q – treść argumentu propozycjonalnego q jako fraza z nominalizacją
 N_{aq} – treść argumentu propozycjonalnego q jako nomen
 $N_{pq} \emptyset_{Vq}$ – treść argumentu propozycjonalnego q rozszczepiona na drugi element nominalny
 $N_{aq} V_q \dots$ – treść argumentu propozycjonalnego q z wykładnikiem nominalnym uzupełnionym o frazę zdaniową

Źródła

- SD – Bukalska P., 2013, *Sierpniowe dziewczęta '44*, Wydawnictwo Trio, Warszawa.
 GR – Grodzicka M. (red.), 1999, *Wśród polskich pól przed laty. Wspomnienia*, LEGA Oficyna Wydawnicza Włocławskiego Wydawnictwa Naukowego, Włocławek.
 BD – Szatkowska A., 2007, *Był dom... Wspomnienia*, Wydawnictwo Literackie, Kraków.

Literatura

- Bartmiński J., Niebrzegowska-Bartmińska S., 2009, *Tekstologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Danielewiczowa M., 2002, *Wiedza i niewiedza. Studium polskich czasowników epistemicznych*, Katedra Lingwistyki Formalnej UW, Warszawa.
- Duszak A., 1998, *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Duszak A., 2014, *Dyskurs w badaniach kontekstu społecznego*, w: P. Stalmaszczyk, P. Cap (red.), *Pragmatyka, retoryka, argumentacja. Obrazy języka i dyskursu w naukach humanistycznych*, Universitas, Kraków.
- Dyskurs jako struktura i proces*, 2001, red. T. van Dijk, przeł. G. Grochowski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Fairclough N., 2003, *Analysing Discourse*, Routledge, London.
- Karolak S., 2002, *Podstawowe struktury składniowe języka polskiego*, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, Warszawa.
- Karwatowska M., Szpyra-Kozłowska J., 2010, *Lingwistyka płci. Ona i on w języku polskim*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Skłodowskiej-Curie, Lublin.
- Majewski J. S., Urzykowski T., 2012, *Przewodnik po powstańczej Warszawie*, Muzeum Powstania Warszawskiego / Świat Książki, Warszawa.
- Maliszewska A., 2001, *O problemie kryteriów klasyfikacyjnych predyktorów mentalnych*, „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego”, t. 44.
- Nowakowska-Kempna I., 1986, *Konstrukcje zdaniowe z leksykalnymi wykładnikami predykatów uczuć*, Uniwersytet Śląski, Katowice.
- Podstawowe struktury zdaniowe współczesnych języków słowiańskich: białoruski, bułgarski i polski*, 2010, red. A. Kiklewicz, M. Korytkowska i in., Centrum Badań Europy Wschodniej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn.
- Puzynina J., 1992, *Język wartości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Siekierski S., 2003, *Kultura szlachty polskiej w latach 1864–2001*, Wydział Filologii Polskiej Wyższej Szkoły Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztora w Pułtusku, Pułtusk.
- Wojtak M., 2004, *Gatunki prasowe*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Skłodowskiej-Curie, Lublin.
- Wojtak M., 2008, *Genologia tekstów użytkowych*, w: D. Ostaszewska, R. Cudak (red.), *Polska genologia lingwistyczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Zatorska A., 2013, „Bitwa o każdy grób”. *Semantyczno-składniowa oraz funkcjonalna analiza tytułów w „Przewodniku po powstańczej Warszawie”*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica”, t. 47.
- Zatorska A., 2014, „Łączniki Rodzinne” Związku Rodowego Janotów Bzowskich – *periodyk w służbie tradycji. Z zagadnień genologicznych, pragmatycznych i stylistycznych*, w: I. Kępka, L. Warda-Radys (red.), *Nasz język w przeszłości – Nasza przeszłość w języku*, cz. 2, Wydawnictwo „Bernardinum”, Gdańsk-Pelplin.

- Zatorska A., 2015a, *Selected Issues of Nominalizations as Propositional Arguments in Polish and Slovene sentences with Psych-Verbs*, „Białostockie Archiwum Językowe”, t. 15.
- Zatorska A., 2015b, *Nekaj izsledkov iz analize kavzativnih glagolov mišljenja in čustvovanja*, w: M. Smolej (red.), *Obdobja 34, Slovnica in slovar – aktualni jezikovni opis. Grammar and Dictionary – Current language description*, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
- Zatorska A., 2016, *Przydatność analizy semantycznej i składniowej do badań nad tekstem. Wybrane tytuły w słoweńskich tekstach popularnonaukowych*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, t. 51.
- Zdunkiewicz-Jedynak D., 2008, *Wykłady ze stylistyki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Żydek-Bednarczuk U., 2005, *Wprowadzenie do lingwistycznej analizy tekstu*, Universitas, Kraków.

Summary

Agnieszka Zatorska

The function of the mental and emotional predicates in the memoirs

The paper is devoted to the role of the mental and emotional predicates and the verbs, which reflect them. The material was excerpted from the female soldiers texts about the Warsaw Uprising 1944 and the memoirs of the women from the Polish noble families. The methodological foundations of current study are the Semantic Syntax Theory (predicate-argument grammar) and the selected issues of the discourse analysis or text analysis. The frequency of the chosen verbs was introduced, as well as the sentences with their syntactic patterns. The most frequent and the most significant verb for the examined texts is the verb *pamiętać*. The fourth part of the presented paper brings some elements of the discourse and text analysis, such as the grammatical choices and their importance for the texts. Some the compositional concerns were taken under consideration.

Słowa kluczowe: czasowniki mentalne i emotywnie, semantyka, składnia, analiza tekstu, analiza dyskursu, teksty wspomnieniowe

Key words: mental & emotional predicates, semantics, syntax, text analysis, discourse analysis, memoires